

1781 RUS-AVUSTURYA İTTİFAKI VE GREK PROJESİ

Sinan YÜKSEL*

Öz

Çok uzun yıllar Karadeniz devleti olabilme adına uğraşlar veren Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla bu amacına ulaştı. Bu tarihten itibaren Rusya için yeni bir süreç başladı. Bu yeni süreçte ilk hedef Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla bağımsız hale getirilen Kırım Hanlığının Rus topraklarına katılımı vardı. Bunun ile birlikte aynı tarihlerde II. Ekaterina'nın, Avusturya ile ittifakı ve Grek Projesiyle İstanbul'un Osmanlılardan alınması, Balkan topraklarının paylaşılması, Dakya ve Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması fikri ortaya atıldı. Bu durum Kırım'ı Rusya'ya kaptırmak istemeyen Osmanlı Devleti'ni oldukça endişelendirdi. Bu endişe Osmanlı Devleti'ni Rusya ve Avusturya ile olan ilişkilerinde geri adım atmak zorunda bıraktı.

Anahtar Kelimeler: Grek Projesi, II. Ekaterina, II. Joseph, Rusya, Avusturya, Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı

Abstract

RUSSIAN-AUSTRIA ALLIANCE OF 1781 AND GREEK PROJECT

Russia which tries to be a Blacksea government for many years, reached its aim with the Treaty of Kucuk Kaynarca. From that date began a new period for Russia. The first step in this new period was to cede Crimea to Russia, which was created an an an independent intity through the Treaty of Kucuk Kaynarca. In the meanwhile in conjunction with Ekaterina II's alliance with Austria, and as an possible outcome of sfamous Greek Project, an idea was set forth which included taking Istanbul away from the Turks, sharing the Balkan lands, and re-establishing the Byzantine Empire and Dacia. Consequently, the Ottoman Empire got very alarmed since it did not want to lose Crimean land to Russia. At the end the Ottoman Empire had to take a step baek in its relations with Russia and Austria.

Keywords: Russia, Kucuk Kaynarca, Ekaterina II, Byzantine Empire, Austria, Greek Project, Ottoman Empire.

* Yard. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, sinanyksela@yahoo.com.

18. yüzyıl Rusya'nın Karadeniz yönünde çıkış sağlamak adına önemli adımlar attığı ve bunu gerçekleştirdiği bir yüzyıl oldu. Yüzyılın başında Azak Kalesi'nin Osmanlılardan alınması, sonrasında Azak Kalesi ve çevresinde Rusya'nın konumunu güçlendirme ve gemi yapımı çalışmaları Karadeniz'e yönelik önemli adımların başında gelir. Fakat Prut'ta yaşanan yenilgi, Azak ve çevresinde yapılan çalışmaların boşa gitmesine ve Çar Petro'nun ölümüne kadar da Rusya'nın güneyde, Karadeniz yönünde aktif bir siyaset izlemesinin sonu oldu.¹

Çar Petro'dan sonra Çariçe Anna zamanında Karadeniz'e yönelik önemli hazırlıklar yapılmışsa da 1736-1739 Osmanlı Savaşı Rusya'ya Karadeniz'e çıkış sağlamadı. II. Ekaterina'ya kadar Rusya güneyde barış yoluyla Karadeniz'e çıkmayı hedeflemişse de bunda da başarılı olamadı. II. Ekaterina ile birlikte Karadeniz'e yönelik çok daha güçlü adımlar atan Rusya, 1768-1774 Osmanlı Savaşı ve bu savaşı bitiren Küçük Kaynarca Antlaşması ile uzun yıllardır gerçekleştirmeyi hedeflediği Karadeniz'e çıkış sağladı ve bir Karadeniz devleti oldu.²

Karadeniz'e çıkış sağlayan II. Ekaterina'nın bu sefer ki hedefinde, Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsız hale getirilen Kırım Hanlığını Rus topraklarına katma vardı. Bu anlamda Rusya bir yandan güneyde yeni elde ettiği topraklarda konumunu güçlendirme çalışması işine girmişken, bir yandan da Kırım'ı topraklarına katma adına Osmanlı Devleti ile mücadele içine girdi.³

Rusya için bu önemli tarihlerde II. Ekaterina, Grek Projesi'ni ortaya koyarak, Avusturya İmparatoru II. Joseph ile ittifak yaptı. Bu makalede Rusya ile Avusturya arasında 1781'de gerçekleşen ittifak anlaşması ve Grek Projesiyle gerçekleştirilmek istenilenler ve projeyi gerçekleştirmek için yapılanlar ele alınacaktır.

Rusya ve Avusturya arasında ittifak fikrini ilk ortaya koyan, Avusturya İmparatoru II. Joseph oldu. II. Joseph, Bavyera mirası için Prusya ile yapılan mücadelede batı yönünde topraklarını genişletmenin zorluğunu

¹ Sinan YÜKSEL, "Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: 31, Sayı: 52, Aralık 2012, s. 171-190.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız, Sinan YÜKSEL, *Rusya'nın Karadeniz Devleti Olma Süreci ve Bu Süreçte Rus-Osmanlı İlişkileri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011.

³ Yüksel, *age*, s. 59-75.

gördüğünden yönünü Avrupa'nın güney doğusuna çevirdi. Aslında bu bölgede Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Rusya'nın da çıkarlarının ve hedeflerinin olduğu biliniyordu. II. Joseph bölgede Avusturya'nın tek başına etkin olamayacağını gördüğünden Rusya ile birlikte hareket etmeye karar verdi.⁴ II. Joseph'in bu politikayı izlerken kafasında muhtemelen Rus-Prusya yakınlaşmasını sona erdirmeye ve Rusya'yı Prusya'ya karşı kullanma düşüncesi de vardı. II. Ekaterina'da Kırım'ı topraklarına katmayı, Osmanlı Devleti ile yeniden savaşa girmeyi ve güneye doğru yayılmayı düşündüğünden dolayı, Osmanlı ile sınırı olan Avusturya, Osmanlı Devleti'ni tehdit açısından iyi bir ortak olabilirdi.⁵

1780 Haziran'ın başında II. Joseph, Kont Falkenstein takma adıyla, Beyaz Rusya'daki topraklarını denetlemeye giden II. Ekaterina'yı görmek için Mogilev'e geldi. Daha sonra II. Ekaterina ve II. Joseph Petersburg'a geçti. Bu görüşmeler Rusya ve Avusturya'nın yakınlaşmasını ve ittifakın ilk temellerinin atılmasını sağladı.⁶ Burada şunu ifade etmek gerekir ki, II. Ekaterina ile II. Joseph'in dostluğu son derece diplomatikti. II. Joseph, Prusya ile mücadele etmenin peşindeydi. II. Ekaterina ise Kırım'ın Rusya'ya katılımını kolaylaştırmaya çalışıyordu. Politik çıkarlar iki devleti birbirine yakınlaşmaya itiyordu. Aslında iki devlet arasında Rus tarihçi O. P. Markova'nın da ifade ettiği gibi samimi bir dostluk yoktu. İki devlet de farklı amaçlar peşinde ve birbirine de tam olarak güvenmese de birbirine muhtaç durumdaydı.⁷ II. Ekaterina, Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Kırım'ı kendi toprakları içine katma politikası izlerken bir yandan da Grek Projesini⁸ ortaya koyuyordu.

Grek Projesi ile Bizans yeniden canlandırılacak, başkenti İstanbul olacak ve İmparatorluğunu da II. Ekaterina'nın torunu Konstantin yapacaktı. Bu düşünceyle II. Ekaterina, Nisan 1779'da doğmuş olan erkek torununa

⁴ V. N. Vinogradov, "Balkanskaya Politika Rossii", *Slavyanskije Narodi Yugo-Vostochnoy Yevropy i Rossiya v XVIII v.* Moskva 2003, s.109.

⁵ Isabel de Madariaga, *Çariçe Katerina, Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 67.

⁶ Vinogradov, *agm.*, s. 109. O. P. Markova, *Rossiya, Zakavkazje i Mezhdunarodnye Otnosheniya v XVIII veke*, Moskva 1966, s. 239.

⁷ O. P. Markova, "O proiskhozdenii tak nazy va emogo grecheskogo preakta (80-gody XVIII v.)", *İstoriya SSSR*, 1958, No:4,s.56; Markova, *age.*, s. 240.

⁸ Rusya'nın diplomatik yazışmasında proje "meşhur" veya "büyük" plan adı altında geçmektedir. Batı diplomasisi, Osmanlı Devleti'ni yıkmayı hedefleyen projeye Grek Projesi adını verdi. . G. S. Grosul, *Dumayvskie Kavajestva v Politike Rossii 1774-1806*, Kişinev 1975, s.70.

İstanbul'a adını veren Bizans İmparatoru Konstantin, kız torununa ise Elena adını verdi. II. Ekaterina, Konstantin'i bir Rum gibi yetiştirmek için Rum sütanneler getirdi. İstanbul'un Ruslar tarafından ele geçirilmesini simgeleyen üzerinde Ayasofya tapınağının resmi olan bir madalya bastırıldı. Ayrıca Petersburg'da kurulacak Yunan Devleti için askeri bir okul açtırdı. Torununun doğumu şerefine yapılan törende Yunanca şiirler okuttu. Okunan şiirlerde II. Ekaterina'nın Yunan severliği ve torunu Konstantin'in "yüksek" görevi övüldü.⁹ Bu tasarının gerçekleşmesi için Avusturya'nın desteği önemliydi. Bu desteği sağlaması açıkçası çok da zor olmadı. Çünkü II. Joseph, Rusya ile ittifak yapmak düşüncesindeydi. II. Joseph, Rusya ile ittifak yaparak onu Prusya'dan bir an önce uzaklaştırmayı düşünse de annesi Kraliçe Maria Theresa sağ olduğu sürece, Avusturya'nın dış politikasını yalnız başına yönlendirmesi mümkün değildi. Kraliçe Maria Theresa'nın 1780 Kasım'ında ölmesi, II. Joseph'in annesinin koyduğu sınırlamalardan kurtularak, Rusya ile ittifak yapmasını mümkün kıldı.¹⁰

II. Ekaterina ile II. Joseph arasında yapılan görüşmeler Prusya'yı ve Osmanlı Devleti'ni oldukça endişelendirdi. II. Friedrich, Prusya yanlısı bir siyaset izleyen Rus Dış İşleri Bakanı Panin'in de önerisiyle Prusya veliahtı olan yeğenini Çariçeyi ziyarete Petersburg'a göndermeye karar verdi. Böylelikle Rusya ile ittifakı devam ettireceğini, Avusturya-Rusya ittifakını engelleyeceğini düşünse de bunda yanıldı.¹¹ Rus-Avusturya ittifakına engel olamadı.¹² Prusya yanlısı Panin görevinden alındı.¹³

Osmanlı Devleti ise sınırlardaki kalelerin savunma durumuna geçirilmesi ve donanmanın silahlandırılması için hazırlıklara başladı. İstanbul'daki Avusturya ile Rusya elçileri arasında sürekli yapılan görüşmeler Osmanlı Devleti'nin endişelerini daha da artırıyordu. Ocak 1781'de Avusturya elçisinin II. Joseph'in barış ve dostluk içinde yaşamaya devam etmeyi gönülden dilediğine dair güvence vermesi Osmanlı Devleti'nin sa-

⁹ Aleksandr Kamenskiy, *Rossiyskaya İmperiya V XVIII Veke: Traditsii i Modernizatsiya*, Moskva 1999, s. 272; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s.32; Markova, agm, s. 70.

¹⁰ Madariaga, *age*, s. 67.

¹¹ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt 6, Çeviri: Nilüfer Ipeçeli, İstanbul 2011, s. 185.

¹² Markova, *age*, s. 57.

¹³ Edgar Hösch, "Das Sogenannte "Griechische Projekt" Katharinas II. Ideologie und Wirklichkeit der Russischen Orientpolitik in der Zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, Bd. 12, H. 2 (JULI 1964), s. 191.

kinleşmesini sağladı.¹⁴ Burada şunu ifade etmek gerekir ki, II. Joseph'in verdiği güvence tamamen diplomatikti. II. Joseph bir yandan endişelenen Osmanlı Devleti'ni yatıştırmak için elçisiyle haber gönderirken, bir yandan da II. Ekaterina ile Osmanlı Devleti'ni parçalamak adına ittifak yapmak için mektuplaşıyordu.

Rus-Avusturya ittifakı 1781 yılında II. Ekaterina ile II. Joseph arasında gerçekleşen kişisel mektuplaşmalarla oluşturuldu. Mektuplar, II. Joseph'in Petersburg'dan dönüşünden ölümüne kadar devam etti. İkili arasında yazılan birçok mektupta, sadece önemsiz, coşkulu bir şekilde ifade bulan kibarlıklar ve aile meseleleri değil, aynı zamanda güncel siyasi sorunlar da tartışıldı ve önemli kararlar alındı.¹⁵ Böylece, Grek Projesi üzerine hiçbir resmi anlaşmanın yapılmadığını belirtmek gerekir.¹⁶ Aslında öncelikli olarak II. Ekaterina ile II. Joseph arasında resmi bir sözleşmenin imzalanması düşünüldü. Fakat anlaşmaya kimin ilk imzayı atacağı konusunda yaşanan anlaşmazlık neticesinde karşılıklı mektupların değiştirilmesiyle ittifakın yapılması kararlaştırıldı. 1781 Rus-Avusturya ittifakına dair en önemli belgeler, iki ülkenin arşiv belgelerinden ziyade bu mektuplardır.¹⁷ Anlaşma ile iki devlet, ülke topraklarının yanı sıra, 1772 yılında paylaştıkları Lehistan topraklarını karşılıklı olarak korumayı öngörüyordu. Rusya'nın Asya toprakları ile Avusturya'nın İtalya'daki toprakları bu korumanın dışında tutuldu. Avusturya Hollanda'sına karşı bir saldırı durumunda Rusya, Avusturya'ya para yardımında bulunmayı üstleniyordu. Her iki devlet de Lehistan'ın mevcut anayasasını muhafaza etmeyi ve toprak bütünlüğünü korumayı kabul ediyordu. Osmanlı Devleti'nin anlaşma şartlarını ihlal etmesi veya anlaşan taraflardan birine savaş ilan etmesi durumunda öbür taraf 3 ay içinde yardıma gelmeliydi.¹⁸

¹⁴ Zinkeisen, *age*, s. 192-195.

¹⁵ Hösch, s. 190.

¹⁶ Markova, *agm*, s.57; Kamenskiy, *age*, s. 273.

¹⁷ Hösch, s. 174;190-191. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun İmparatoru olarak II. Joseph, ikinci imzayı atan kişi olmayı istemedi. II. Ekaterina da ilk imzayı atan kişi olmak istediğinden oluşan sorun, II. Joseph'in anlaşmanın muhtevasını içeren ve resmi anlaşma hükmünde olan iki ayrı mektup yazılarak, mektupların değiştirilmesi teklifiyle aşıldı. A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, Çeviren: Nergize Turçeva, İstanbul 2013, s. 206. Bu işlem tamamen gizlilik avantajı sağlıyordu. Prusya ve Fransa tehdidinden dolayı bu durum Avusturya için önemliydi. Hösch, s. 191.

¹⁸ Isabel de Madariaga, *Rossiya v Epohu Ekaterini Velikov*, Moskva 2002, s. 612.

Bu ittifak birbirine tam güvenmeyen iki devletin, pek şüpheli olan dostluk anlaşmasıydı.¹⁹ Başlangıçta bu ittifakın ayrıntılarını bilenlerin sayısı oldukça sınırlıydı. Döneme ait elçi raporları proje ile ilgili bilgilerimizi esaslı bir şekilde zenginleştirse de, Çariçenin dışında Grek Projesinin oluşumunda kimlerin sorumlu olduğuna dair kesin bir cevap vermemektedir. Aynı konu ile ilgili hükümet organlarının resmi dosyaları ve kayıtlarında da bilgi yoktur. Çünkü Grek Projesi'nin en önemli kararları çok nadir olarak ilgili kurumlardan verilmiş ve kayda geçirilmiştir. Grek Projesi görüşmeleri kısmen sorumlu olan devlet adamlarının haberi olmadan Çariçe ile İmparator arasında yürütüldü. Devlet adamlarının yazışmalara bakma yetkileri çok nadiren ki o da sadece uzman veya danışman olarak görüş belirttiklerinde oluyordu. İlk etapta gerçek bilgilerin yerini, spekülasyonlar, varsayımlar ile asılsız dedikodular aldı. Bu ittifaka dair ilk bilgiler Petersburg'da bulunan elçilerin gönderdikleri raporlarında yer aldı. Bu konuyla ilgili, güvenilir haber kaynaklarına dayandıklarını iddia eden, İngiltere elçisi James Harris ile Prusya elçisi J. E. Von Görtz kendilerini bu konuda iyi bilgilendirilmiş gösterirler. Fransız elçi raporları ancak Kont L. P. Segur'un 1785 yılında işleri devraldığı anda anlamlı olmaya başlar. Avusturya elçisi Cobenzl'in yazışmalarda önemli bir yeri vardır. Cobenzl, Çariçenin sarayında Avusturya sarayının elçisi sıfatında uzun süren görüşmeleri gerçekleştirmesinin yanı sıra Çariçenin ve II. Joseph'in yakın sırdaşı ve danışmanı olarak dış siyaseti yönlendirmede de önemli bir görev aldı.²⁰ Bu elçi raporlarının da yardımıyla anlaşmanın Avrupa'da duyulması, Osmanlılara karşı fetih planlarının yapıldığı dedikodusunun yayılması, Osmanlı Devleti'ni oldukça endişelendirdi. Bunun üzerine II. Ekaterina, İstanbul'daki elçisi Bulgakov'a Osmanlı Devleti'ni sakinleştirici açıklamalarda bulunmasını istedi.²¹ Bulgakov'un açıklamalarına rağmen Osmanlı Devleti, Eflak-Boğdan Voyvodalarının gönderdiği mektupların yanı sıra Avrupalı devletlerin İstanbul'daki elçilerin verdiği bilgilerle tedirginliği daha da arttı. Bu tedirginlik Osmanlı Devleti'nin sadece Rusya ve Avusturya ile olan ilişkilerini değil diğer devletlerle olan ilişkilerini de etkiledi.

Bu dönemde Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya'ya yönelik, karşı politika olarak Prusya ile ittifak yapmanın yollarını aramasının yanı sıra İspanya Kralı, Kafkas Hanları, Azerbaycan Hanı, Buhara Hanı ile Fas Hâ-

¹⁹ Markova, *agm*, s.57.

²⁰ Hösch, s. 176-177;190.

²¹ Markova, *agm*, s.57.

kim'inin olası bir savaşta desteğini elde etmek için girişimlerde bulundu. ²²Burada şunu ifade etmek gerekir ki, Osmanlı Devleti'nin Rus ve Avusturya'ya karşı ittifak arayışı içerisine girmesinin tek nedeni olarak Grek Projesini neden olarak göstermek çok doğru olmaz. Bunda Devletin Kırım Hanlığı üzerinde Rusya ile yaşadığı sorunların ileride muhtemel bir savaşa dönüşmesi ihtimalinden hareketle savaş öncesi ittifaklar yaparak, Rusya'ya karşı üstünlük kurma düşüncesinin de önemli bir yerinin olduğunu vurgulamak gerekir.

Rus-Avusturya yakınlaşması Osmanlı Devleti'ni kendisi gibi bu yakınlaşmadan rahatsızlık duyan Prusya'ya yakınlaştırdı. Sadrazam Mehmet İzzet Paşa (1781-1782) döneminde bir yandan Prusya ile ittifak yapmanın yolları aranırken bir yandan da Kral II. Friedrich'ten Avrupa'daki gelişmeler ile Prusya, Rusya ve Avusturya ordularının asker sayıları hakkında bilgi vermesi istendi. Prusya ile ittifak gerçekleşme de II. Friedrich, İstanbul'a gönderdiği mektupta, kendi ordularının sayısının 188 bin, Rusya ordusunun 150 bin, Avusturya ordularının ise 230 bin olduğunu bildirdi. Avrupa'daki gelişmelerle ilgili olarak da İstanbul'daki elçisi aracılığıyla bilgiler gönderdi. Halil Hamid Paşa'nın sadrazamlığı döneminde de (1782-1785) Prusya ile Avusturya ve Rusya'ya karşı ittifak yapmanın yolları arandığı gibi ordunun modernize edilmesi için de Prusya'dan destek istendi. Bu tarihlerde Rusya ile ittifakını devam ettirmek isteyen II. Friedrich, bu istekleri geri çevirdi. Bununla birlikte Rusya ile Avusturya'nın yaptıkları hazırlıklar hakkında Osmanlı Devleti'ne bilgiler göndermeye devam etti.²³

Prusya ile görüşmeler yürütülürken, bir yandan da İspanya ile ticaret konusunda görüşmeler yapılıyordu. İspanya ile yapılan ticaret görüşmeleri sırasında İspanya'nın isteklerinin reddedilmesi durumunda İspanyolların, Rusya ve Avusturya ile ittifak yaparak donanmalarıyla saldırabilecekleri endişesi oluştu. İspanyollarla barış anlaşması yapıldığı takdirde, Rusya ve Avusturya'ya yardım etmeyecekleri düşünüldü. Hatta anlaşma şartlarına İspanya Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne karşı hiç bir ittifaka girmeyece-

²² Ayrıntılı bilgi için bakınız; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 212-215; 221-222; 228-230.

²³ II. Friedrich ayrıca gönderdiği sayılara milis kuvvetlerinin dahil olmadığını ve Rusya ile Avusturya askerlerinin 170 bine yakınının Prusya sınırlarında tutulduğunu belirtti. Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Prusya Mümaseretleri*, İstanbul 1985, s. 124-127.

ğine dair bir maddenin konulması da gündeme geldi.²⁴Ayrıca Rus donanmasının Cebelitarık Boğazından geçirilmemesi konusunda da destek istendi.²⁵Yapılan uzun görüşmeler sonunda Osmanlı Devleti, İspanyolların Rus-Avusturya ittifakına girme ihtimalinden dolayı isteklerini kabul etti. Bu kabulde İspanyol elçisinin, Osmanlı Devleti'nin Rus-Avusturya ittifakından duyduğu endişeyi bildiğinden, görüşmelerin kesilmesi durumunda Ruslarla ittifak yapabileceğini söylemesinin de önemli etkisi oldu. Osmanlı Devleti'nin İspanya ile barış görüşmesi yaptığını haber alan İsveç Kralı, İstanbul'daki maslahatgüzarına "Ne yaparsan yap, Osmanlı Devleti'ni İspanya ile sulh anlaşmasına yanaştır, zira İspanyollar Osmanlı Devleti'nden ümitlerini keserlerse mutlaka Ruslarla ittifak anlaşması yapar, o vakit iş pek zorlaşır." talimatını verdi. İsveç maslahatgüzarının da görüşmelerde yer alması, Rus-Avusturya ittifakının yarattığı endişe, Osmanlı Devleti'nin İspanya'nın isteklerini kabul etmesini sağladı.²⁶

Bu tarihlerde Fas Hâkiminin İstanbul'a gönderdiği elçi, Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı saldırı düşüncesiyle ittifak yapıp savaş hazırlıklarına giriştiklerinin dost konsoloslar aracılığı ile öğrenildiğini, bu durumun üzüntüyle karşılandığını, gerçeği öğrenmek üzere de kendilerinin İstanbul'a gönderildiğini söyledi. Ayrıca Fas Hâkiminin bu durum üzerine divanı toplayıp, Osmanlı Devleti'nden mal olsun başka şey olsun, bir şey esirgemeyeceğini "Evladımı isteseler esirgemem söz konusu olamaz. Hak taala Osmanlı Devleti'ne zeval vermesin." dediğini ve sonrasında Osmanlı Devleti'ne dua edildiğini bildirdi. Fas Hâkiminin ne istenirse gücü yettiği kadar yardımda bulunacağını bildirmek üzere kendilerini İstanbul'a gönderdiğini söyledi.²⁷Fas Hâkimi, İstanbul'a gönderdiği elçilerle, Ceza-yir ve Tunus'a karşı Osmanlı Devleti'nin desteğini kazanmaya çalışırken, Osmanlı Devleti de Ruslarla olası bir savaşta Fas Hâkim'inin parasal desteğinin yanı sıra Rus gemilerinin Cebelitarık'tan geçirilmemesi konusunda yardımda bulunmasını istedi. Osmanlı Devleti bu dönemde, Buhara Hanı, Azerbaycan Hanı ve Kafkas Hanlarına da elçiler gönderip, Ruslara karşı olası bir savaşta destek çağrısında bulundu.²⁸ Yine bu tarihlerde Osmanlı

²⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, cilt: 2, Sadeleştiren Dünder Günday, Hazırlayan Mümin Çevik, İstanbul 1972, s. 265.

²⁵ Sarıcaoğlu, s. 215. Rus donanmasının 1770'de Çeşme'de Osmanlı Donanmasını yakması tecrübesi böyle bir önlemin alınmasını gerekli kılıyordu.

²⁶ Cevdet, *age*, s. 265; Sarıcaoğlu, s. 228-229.

²⁷ Cevdet, *age*, s. 337-338.

²⁸ Daha fazla ayrıntı için bakınız. Sarıcaoğlu, s. 213-215; 222-223.

Devleti, Rus saldırılarını önlemek için Özi'yi tahkim etmeye başlarken, bir yandan da Kafkasya'yı kontrol altında tutmak ve Rusların burada etkin olmasını engellemek için Soğucak'ı bir üs haline getirmeye çalışıyordu.²⁹

Osmanlı Devleti'nin destek bulma arayışları içerisinde olduğu bu dönemde, 1782 baharında, Kırım'da Rusya'nın desteklediği Şahin Giray'a karşı bir isyan başladı. Bu isyan sırasında II. Ekaterina, II. Joseph'e sınırlarını maruz kaldıkları bu saldırıdan korumak için gerekli olan önlemleri alacağına dair ve ona ittifak şartlarını hatırlatan bir mektup gönderdi. Mektubu II. Joseph sevinçle karşıladı ve II. Ekaterina'ya Kırım sorununda gerek duyulan her durumda yardıma hazır olduğunu bildirdi. II. Joseph, Kırım'ın Rusya'ya katılımına yardım ettiğinin farkında olmadan II. Ekaterina'ya şunları yazdı: “Kalbim konuşurken ve tabiri caizse İmparatorliğeme, dostuma, müttefikime, kahramanıma hizmet söz konusu iken hiç bir düşünceye, yargı ve hesaplara dalmama gerek yoktur”.³⁰ Bu mektup sonrasında II. Joseph, ittifak gereği Osmanlı sınırlarına mühimmat gönderip Macaristan ve Erdel'de asker toplamaya başladı. Avusturya'nın bu hazırlıkları Osmanlı Devleti'ni telaşlandırdı. Gerekli önlemlerin alınması ve liyakatli kişilerin iş başına getirilmesi kararlaştırıldı.³¹

Bir sonraki mektubunda II. Ekaterina, askerlerini Kırım'a sevk ettiğini, Osmanlı'nın kendisine ultimatom verdiğini belirttiikten sonra, II. Joseph'e Osmanlı Devleti ile savaş halinde Avusturya ve Rusya'nın ödülü meselesi üzerine düşüncelerini dile getirdi. 1781 Rusya-Avusturya anlaşmasının gizli bir maddesi ile Osmanlı tarafından ilan edilen savaş halinde devlet sınırlarının güvenliğini sağlama çareleri ve taraflardan birisi yüzünden çıkan savaşın getireceği zarara karşılık “ödül” ün belirlenmesi ile ilgili olağan üstü gizli bir anlaşmanın akdi öngörülüyordu.³²

II. Ekaterina'nın II. Joseph'e yazdığı 10/21 Eylül 1782 tarihli mektubun başında II. Ekaterina, Avrupa'daki genel durumun projeyi gerçekleştirmek için oldukça uygun olduğundan bahsetti. Mektupta II. Ekaterina, devletlerin ilişkilerini değerlendirirken büyük bir iyimserlik göstererek planın gerçekleşmesi için kimseden çekinmeye gerek olmadığını çünkü bazı devletlerin dost, bazı devletlerin zayıf, bazı devletlerin ise pasif olduğunu be-

²⁹ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, Ankara 2006, s. 292, 317.

³⁰ Karl A. Roeder, *Austria's Eastern Question 1700-1790*, New Jersey 1982, s. 162; Markova, *agm*, s.58.

³¹ Cevdet, *age*, s.278.

³² Markova, *agm*, s.58.

lirtti. Doğal zayıflığından dolayı Lehistan'ın Rus-Avusturya başarılarına engel olamayacağını, Danimarka'nın dost olduğunu, İsveç'e karşı faydalı olabileceğini, İngiltere ve Fransa'nın Amerika'daki savaştan yıprandıklarını, İngiltere'nin ticari olarak Rusya'ya bağlı olduğunu, bundan dolayı da harekete geçmek için her şeyin elverişli olduğunu belirtti.³³ II. Ekaterina'ya göre projeye tek karşı çıkacak güç Prusya'ydı. II. Friedrich'in İngiltere ve Fransa'nın desteği olmadan harekete geçmeyeceğini, bu iki devletinde Amerikan ihtilaliyle meşgul olduklarından dolayı ona yardımcı olamayacaklarını bildirdi. Friedrich tek başına Avusturya'ya saldırırsa, Avusturya ve Rus orduları onu yenmek için yeterli olurdu.³⁴ II. Ekaterina Kralın yaşlı olmasından dolayı keskin hareketler yapmayacağını,³⁵ hükümlerini "barış ve sükûnet" içinde bitirmek istediğinden müdahale etmekte isteksiz olacağını iddia etti.³⁶ Düşmanlık gösterebilecek Fransa ve İspanya'ya karşı bu devletlerin müttefiki Joseph'in etki gücüne ve parlak aklına güvendiğini, Fransa'nın Rus-Avusturya birleşik kuvvetlerine karşı gelmeye cesaret edemeyeceğine emin olduğunu belirtti. "Ödül" meselesine geçmeden önce Çariçe, İmparatoru düşmanın çok zayıf olduğuna inandırmak isteyerek, Osmanlı imparatorluğunun tam bir düşüş öncesinde olduğunu, başkentin halkının, devlet adamlarının ve sarayın savaştan panik bir biçimde korkmakta olduğunu anlattı.³⁷

Böylece, II. Joseph'i Osmanlı'nın kolay paylaşılması düşüncesine hazırladıktan sonra Çariçe, Rusya, Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında Eflak, Boğdan ve Besarabya'da Dakya adlı bağımsız bir tampon devletin kurulmasını, hükümdarlığına da buradaki hâkim dinde olan birinin getirilmesini³⁸ ve kurulan devletin kendilerinden ebediyete kadar bağımsız olmasını teklif etti.³⁹

³³ Markova, *agm*, s.58-59.

³⁴ Roider, s. 163.

³⁵ Markova, *agm*, s.59.

³⁶ Roider, s. 163.

³⁷ Markova, *agm*, s.58-59.

³⁸ Madariaga'ya göre II. Ekaterina, Dakya'nın başına Potemkin'i getirmeyi düşünüyordu. Madariaga, *age*, s.616.

³⁹ A. G. Brikner, *İstoriya Ekaterini Vtoroy*, Moskva 2004, s. 414. Kurulacak tampon devletin bölgede Rusya'nın çıkarlarını korumak açısından çok önemli olduğunu ifade edelim. Bu tampon devletle bölgede Avusturya'nın yayılmacı siyaseti engellenebileceği gibi, Osmanlı Devleti'nin Turla ve Tuna'daki askeri ve stratejik üsleri de yok edilebilirdi. Böylelikle Rusya'nın güney-batı sınırları güven altına alınmış olurdu. Grosul, *age*, s. 71.

Çariçe, Rusya için çok mütevazı bir ödül olarak küçük bir Özi toprağı ve Bug ile Dnestr arasındaki toprakları teklif etti. Böylece, Rusya İmparatorluğunun sınırları Dnestr'e kadar uzatılmış olacaktı. Ayrıca Akdeniz'de Rus ticaretinin çıkarlarının sağlanması ve burada Rus filosu üssünün kurulması için takımadalarda bir veya iki adayı satın alma isteğini ifade etti. Avusturya'ya gelince II. Ekaterina, İmparatora kendi istediğı kazançları belirlemesini teklif etti. Ekaterina "Benim en değerli müttefikime karşı şahsi sempatiyim ona bu kurbanı getirmede bir an bile sarsılmama yol vermez" diye yazdı. Son teklife geçerken Çariçe, "gelecek savaşta başarılarımız Osmanlı Devleti'ni İstanbul'dan kovmakla Avrupa'yı İsa adının düşmanlarından kurtarma imkânını verirse", İmparatorun "eski Yunan İmparatorluğunun restore edilmesini" destekten vazgeçmeyeceğinden kesin emin olduğunu ifade etti. Bunda zorunlu bir koşul olarak İmparatoriçe Yunan Devletinin kendi devletinden "tam bağımsızlığını" ileri sürüyordu. Yeni devletin hükümdarlığına üç yaşındaki torunu Konstantin'i teklif ederken, II. Ekaterina, onun Rus tahtı üzerindeki iddialarından ebediyete kadar vaz geçmeyi şart koyuyordu. Bu büyük tasarının gerçekleştirilmesinde yardımın karşılığı olarak Çariçe, Avusturya için ticari açıdan önemli olan Akdeniz'de bazı noktaların elde edilmesinde İmparatora yardım göstermeye hazır olduğunu ifade ediyordu. II. Ekaterina, "Bu planlar ne kadar büyük ve uzak görünürse görünsün, bu kadar sıkı ilişkiler içinde olan devletlerimiz için imkânsız çok az şeyin olduğu fikrindeyim!" diye yazdı.⁴⁰ Çariçe, Kırım'ın işgali için her şey hazırlanmış olmasına rağmen, mektubunda bu konudan II. Joseph'e hiç bahsetmedi. Bu planın zamanından erken açığa vurulması gerçekleştirilmesini **engelleyebilirdi.**⁴¹

Avusturya Dışişleri Bakanı Kaunitz, II. Ekaterina'nın Avrupa değerlendirmesini çok gerçekçi bulmadı. Bununla birlikte Kaunitz, II. Joseph'e teklifi hemen reddetmemesini önerdi. Eğer İmparator, teklifi reddederse Çariçe bu sefer teklifte bazı değişiklikler yaparak teklifi Prusya Kralına sunabilirdi. Kaunitz'e göre, Çariçenin teklifinin kabul edilmesi, "Avusturya'nın durumunu şu anki durumdan daha iyi değilse de, en azından teklifin kabul edilmemesinden daha kötü yapmazdı."⁴²

⁴⁰ II. Ekaterina'nın II. Joseph'e yazdığı mektup için bakınız: Brükner, *age.*, s.414; Markova, *agm.*, s.58-60.

⁴¹ *Agm.*, s.60.

⁴² Roïder, s. 163-164.

Joseph mektuba ancak iki ay sonra, Çariçenin hatırlatmasından sonra cevap verdi.⁴³ II. Joseph, 1782 sonbaharında II. Ekaterina'nın oğlu, aynı zamanda Rus tahtının varisi olan Pavel ve onun eşini Avusturya'nın başkentinde misafir etmekle meşguldü. Ayrıca II. Joseph'in hastalığı da II. Ekaterina'ya cevap yazmasını geciktirdi.⁴⁴ II. Joseph, yazdığı mektupta Rusların Özi'yi almasına, Dakya'nın kurulmasına ve Grek İmparatorluğu'nun restore edilmesine ve tahtına Prens Konstantin'in getirilmesine itiraz etmiyordu. II. Joseph, II. Ekaterina'ya kendi istekleri de yerine getirilirse, bütün bu isteklerinin yerine getirilmesinde hiç bir sorun çıkarmayacağını bildirdi.⁴⁵

II. Joseph'e göre, sırf Friedrich'in keskin hareketler için pek yaşlı olduğunu düşünerek projenin gerçekleştirilmesi imkânsızdı.⁴⁶ II. Joseph'e göre, her şeyden önce kendisine en büyük rakip olan Prusya'nın tehdidinin ortadan kalkması gerekiyordu. Ayrıca başarıya ulaşmak için Fransa'yı ittifaka çekmek de zorunluydu. Fransa'ya Mısır teklif edilebilirdi. Avusturya için İmparator, Hotindolaylarıyla, Vidin, Orsova, Belgrad şehirlerini, sonra Belgrad'dan Adriatik denizine doğru en kısa çizgideki toprakları, denize çıkışı açmak için İstria ve Venedik Dalmaçya'sını elde etmek istiyordu. Venedik'ten alınan topraklar karşılığında II. Joseph ona, Mora, Kıbrıs, Girit ve takımadalardaki diğer bazı adaları vermeyi teklif etti. Ayrıca Avusturya uyrukları için Tuna ticareti, hem Karadeniz'e girişte hem de Çanakkale'nin çıkışında tamamen serbest olmalıydı. Fakat bütün bunların yerine getirilmesi için II. Joseph, Prusya ve Fransa tarafından emin olunmasını şart koşuyordu. Bu şart yerine getirilmezse, Çariçe'ye hiçbir şekilde hizmet edemezdi. Bu kadar yeni ciddi şartlarla koşullandırılan rıza gerçekte ret demektir.⁴⁷ II. Joseph, Petersburg'daki elçisine de Rusya'nın

⁴³ Markova, *agm*, s.61.

⁴⁴ HughRagsdale, "Evaluating the Traditions of Russian Aggression: Catherine II and the Greek Project", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 66, No:1 (Jan., 1988), s. 98.

⁴⁵ Brikner, *age*, s.415; Markova, *agm*, s.61.

⁴⁶ Madariaga, *age*, s.616-617.

⁴⁷ Brikner, *age*, s.415-416; Markova, *agm*, s.61-62. II. Ekaterina ile II. Joseph arasında bu yazışmalar yapılırken, bu yazışmaların dedikoduları da Avrupa'da yapılmaya başlandı. Yazışmaların içeriği tam olarak öğrenilemese de edinilen bilgiler, Prusya elçiliği aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne de bildirildi. İstanbul'daki Prusya elçisinin tercümanı Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ni işgal etmek için ittifak yaptıklarını, Rusya'nın Kırım ve Özi'yi Avusturya'nın ise Bosna ve Sırp eyaletlerini almak için harekete geçeceklerini bildirdi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun, 18/799. II. Ekaterina ile II. Joseph'in yazışmalarında Kırım'ın Ruslar tarafından alınacağına dair her hangi bir

Prusya tehdidine karşı, Lehistan'da 60 bin ile 80 bin civarında asker buldurması ile Çariçenin Fransa'nın Mısır'a sahip olmasını kabul etmesi durumunda projeyi destekleyeceğini bildirdi. "Bu iki şart gerçekleşmeden yerinden kıpırdamayacağımı çok iyi biliyorsunuz." diye de ilave etti.⁴⁸

II. Ekaterina hem kasım'da hem de aralık'ta II. Joseph'e mektuplarında İmparatora cevap yazmakla meşgul olduğunu bildirdi.⁴⁹ II. Joseph'in mektubuna Çariçe hemen hemen iki ay sonra, 4 Ocak 1783'te cevap verdi. Bu mektup Avusturya diplomasisinin güvensizliği ve hoşnutsuzluğunu daha da güçlendirdi. II. Ekaterina Prusya Kralını, Prusya topraklarının güvenliğinden emin kılarak, Onu saldırıdan alıkoymanın mümkün olduğunu söyleyerek, İmparatora itiraz etti. Bu nedenle II. Joseph'in istediği gibi, Lehistan'a asker sokmanın gereği yoktu. Fransa ve İspanya ile işbirliğine yanaşmayan II. Ekaterina'ya göre, Fransa'nın tarafsızlığı tazminatla sağlanabilirdi.⁵⁰ Avusturya'nın Venedik Dalmaçya'sını kazanmasına da Çariçe razı değildi. Ona göre Venedik, Osmanlı ile savaşta faydalı olabilirdi.⁵¹ Mektup Çariçenin Avusturya'nın planlarına her zaman destekte bulunmaya hazır olduğuna inandırmalarla bitiyordu. II. Joseph'in, II. Ekaterina'nın bu mektubuna olağanüstü sert bir cevabını içeren Kaunitz'e mektubundan "arkadaşımın" davranışıyla ne kadar sinirlendiği görülür. Çariçenin bu mektupla kendisini aldatmak ve onu aptal kılmak gibi bir isteğinin olduğuna kanaat getirdi. Fakat Kaunitz'e mektubunda bunun onun elinden gelmeyeceğini ifade etti.⁵²

II. Ekaterina'nın mektubuna II. Joseph, sert bir cevap yazmışsa da bu cevabı Kaunitz'in etkisiyle yumuşatıldı. II. Joseph, İstanbul'daki Rus-Avusturya işbirliğinin Osmanlı Devleti'ni oldukça uysallaştırdığını, bundan dolayı da Osmanlı Devleti ile savaş meselesinin gündemden düştüğünü dile ge-

konu geçmemesine rağmen, Kırım'ın Ruslar tarafından alınacağını Prusya tarafından beklenildiğinin bir göstergesidir.

⁴⁸ Roider, s.164.

⁴⁹ Brikner, *age*, s. 416.

⁵⁰ Daha sonra bu düşüncesinden vazgeçecek olan II. Ekaterina, Segur'a "barbar Müslümanları Asya'ya kovup, uzaklaştırmak için Hristiyan devletler arasında büyük bir ittifak kurma düşüncesinde olduklarını" söyleyerek, Fransa'nın da bu ittifaka katılmasını istedi. Bu ittifaka katılması karşılığında Fransa'ya Mısır ve Suriye'yi önerdi. Fakat Fransa Hükümeti bu teklifi kabul etmedi. Edouard Driault, *Şark Meselesi*, Çeviren: Emine Erdoğan, Ankara 2010, s. 94-95.

⁵¹ Bu düşünce ile II. Ekaterina Venedik ile ilişkileri sıcak tutuyordu. Beç'teki (Viyana'daki) Rus-Venedik elçileri arasında sıkça gerçekleşen çok dostane görüşmeler yapılıyordu. Bkz. BOA, Hatt-ı Hümayun, 329-A; BOA, Hatt-ı Hümayun, 10.330-A.

⁵² Markova, *agm*, s.63.

tirdi.⁵³ Osmanlı Devleti'nin Rus ve Avusturya ortak notalarını kabul etmesi ve Kırım konusunda uzlaşıcı bir tavır alması, II. Joseph ve Kaunitz'de böyle bir düşüncenin oluşmasına neden oldu. II. Joseph, Cobenzl'e Rusya'nın Kırım hakkındaki endişelerini sonlandırmak için Osmanlı Devleti'ne ödün vermesini ve bunun sonucu olarak da Grek Projesi görüşmelerini sonlandırması talimatını verdi. Böylelikle II. Joseph, kendisinin de dâhil olacağı bir savaşın çıkmasına engel olmaya çalışıyordu.⁵⁴ Avusturya diplomasisi Kırım'da statükonun korunmasını ümit ediyordu. Bu mektuba cevaben Çarice, II. Joseph'e, ortak adımların başarısına ümitlerin bir hayal olduğu haberini verdiği 7 Nisan 1783 tarihli bir mektup gönderdi. Mektupta II. Ekaterina "Bugünlerde Avrupa işlerinin genel durumu her ikimizin devletinin nimeti için o zamanlar teklif ettiğim bir yıl önceki geniş planların gerçekleşmesine daha az elvermektedir... bu yüzden komşularımızın gıpta ve düşmanca hareketlerini daha az çağırabilecek bir planla yetinmeye zorlamaktadır." diye yazdı.⁵⁵ Bu mektup II. Ekaterina'nın Grek projesinde ne kadar samimi olduğunun bir göstergesidir. 10/21 eylül tarihinde yazdığı mektupta projenin gerçekleşmesi için her şeyin uygun olduğunu yazan II. Ekaterina, geçen süreç içerisinde uluslararası durumun değişmesinden bahsetmesi ve projenin daha az kapsamlı hale getirilmesini istemesi onun samimiyetsizliğini ortaya koyar. Gerçekte değişen, Avrupa'nın genel durumu değil, Rusya'nın Kırım'ın ilhakını gerçekleştirmek için hazır olmasıdır. Avrupa'daki genel durum müsait olmasa Çariçe aslında bu ilhakı gerçekleştiremezdi.

II. Ekaterina'nın yazdığı mektup II. Joseph'e tam bir sürpriz oldu. Bu mektuptan bir gün sonra Rusya, Kırım'ı ilhak etti. Kırım'ın ilhak edileceği haberini II. Ekaterina, İmparator'a bildirmede. Rusya ile ittifaka büyük değer veren II. Joseph'e Rus Çariçesinin başarısını kutlamak ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki yenidurumunu tasdik etmekten başka bir şey kalmadı.⁵⁶ Rus-Avusturya ittifakının yarattığı endişe⁵⁷ ile askeri ve ekono-

⁵³ Brikner'in ifadesiyle bu mektupla II. Joseph, önceki tekliflerini yerine getirmekten vazgeçmekle, II. Ekaterina'nın cesur projesini ortadan kaldırıyor. Brikner, *age*, s.416.

⁵⁴ Roider, s. 165.

⁵⁵ Markova, *agm*, s.63.

⁵⁶ Bunu II. Joseph'in Paris'teki Avusturya elçisi Mercy-Argenteau'ya yazdığı mektubunda itirafı da ispatlar. "Kırım'ın, Kuban'ın, Taman'ın işgali bütün Avrupa için olduğu gibi benim için de aynı sürpriz, aynı haberdir. İmparatoriçe iş olup bitene kadar bana haber vermedi". *Agm*, s.64;66.

⁵⁷ İsveç elçisi tercümanı ile Prusya Kralının maslahat gúzarının, Rusya ve Avusturya'nın Rum Devleti kurmaya karar verdiklerini ve ellerinden gelse İslam'ı yeryüzünden kaldır-

mik sıkıntılar nedeniyle Osmanlı Devleti'nin de Rusya'nın Kırım'ı ilhakını tanımaktan başka şansı yoktu. Bu olup bittiyi çok da içine sindiremeye de Osmanlı Devleti, muhtemelen Grek projesinin söylentilerinin de etkisiyle Kırım'ın ilhakından kısa bir süre sonra Rusya ile ticaret anlaşması imzaladı. Osmanlı Devleti 9 Ocak 1784'de, iki devlet arasında yürürlükte bulunan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, 1779 Aynalıkavak Tenkihnamesi ve 1783 Ticaret Anlaşmasını onaylayan Kırım Senediyle birlikte Kırım'ın ilhakını kabul etti.⁵⁸

İsveç elçisinin Osmanlı Devleti'ne, Avusturya ile Rusya arasında olan ittifakın saldırı amaçlı değil, yalnızlığı önleme amaçlı olduğu ve niyetlerinin düşmanlık olmadığı, Osmanlı Devleti'nden bir hareket, saldırı olmazsa, bir saldırıda bulunmayacaklarını, eğer Osmanlı Devleti, Kırım, Taman ve Kuban'daki tüm haklarını terk ettiğini bir sened ile beyan ederse, Avusturya ve Rusya'nın saldırmayacağını bildirdi. İsveç elçisinin bu sözlerinin de Avrupa devletlerince yalnız bırakılan Osmanlı Devleti'nin tepkisiz kalmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁹

Osmanlı Devleti ile savaşmadan Kırım'ı topraklarına katması Rus diplomasisinin şüphesiz büyük başarısıydı. "Grek Projesi" etrafında kopan gürültü her şeyden önce Avusturya ve Fransa diplomatlarının dikkatini Kırım'ın ele geçirilmesine yönelik tedbirlerden alıkoydu.⁶⁰Kırım'ın Rusya'ya katılımından dolayı, Avrupa'da Rusya'ya karşı ciddi anlamda bir sorun çıkmadı. Fransızların bazı teşebbüsleri olduysa da, İngilizlerden destek göremeyince onlarda bu olup bittiyi kabullenmek zorunda kaldılar.⁶¹ Osmanlı Devleti, Prusya Kralı II. Friedrich'e Rusya ile ittifakını bozmasını ve Fransa'nın da dâhil olduğu üçlü ittifakın yapılmasını teklif etti. II. Friedrich, Kırım'ın ilhakı konusunda tarafsız kalsa da, Rusya'nın Avustur-

cakları ve gece gündüz tamamen düşüncelerinin bu olduğuna dair yapmış oldukları açıklamalar Osmanlı Devlet adamlarının endişelenmelerine neden oldu. BOA, MI İ FMİRİ, AEL Abdülhamid 1689.

⁵⁸ Madariaga, *age*, s. 621. 22 Aralık 1783'te İstanbul'daki Avusturya elçisi, Osmanlı ile Rusya arasında savaş çıkarsa Avusturya'nın Rusya'yı aktif olarak destekleyeceğini ortaya koyan bir deklarasyon sundu. İki büyük komşu ile savaş tehdidi Osmanlı Devleti'nin Kırım'ın ilhakını kabul etmesine neden oldu. Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Çeviren: İdil Fiser, İstanbul 2001, s. 30.

⁵⁹ BOA, Hatt-ı Hümayun, 1066-D.

⁶⁰ Markova, *agm*, s.66.

⁶¹ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız M. S. Anderson, "The Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-4", *Slavonic and East European Review*, Cilt 37, Sayı 88, Aralık 1958.

ya ile ittifakından oldukça endişeliydi. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin Fransa'nın da dâhil edildiği üçlü ittifak teklifine olumlu cevap vermedi.⁶² Bununla birlikte, Osmanlı Devleti ile ilişkileri koparmamak adına, İstanbul'daki elçisi aracılığıyla şu anda, Osmanlı Devleti lehine bir girişimde bulunamayacağını fakat daha sonra Osmanlı Devleti'ne yapacağı yardımın silahlı bir mücadele kadar etkili olacağından emin olunması gerektiğini bildirdi.⁶³

80'li yılların ikinci yarısında Avrupa basınında Osmanlı Devleti'nin "Ruslar tarafından yok edilmesi planları" tekrar gündeme gelmeye başladı. Çariçenin 1787 baharında Kırım'a seyahati Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca tasarıları hakkındaki dedikoduların büyütülmesi için uygun bir bahane oldu. Seyahat dedikoduları geziden çok önce yayılmaya başladı. Gezi konusunda İstanbul'daki İngiliz elçisi Ainsley, Divan üyelerine bilgiler verdi. Geziyle ilgili gazete haberleri Osmanlıcaya çevrildi. Avrupa'da coşku uyandırıcı dedikoduların yayılması için zemini Voltaire'in II. Ekaterina ile 1785'te yayınlanmış yazışmasıyla kısmen hazırlanmıştı. Avrupa kamuoyunun önüne Rus Çariçesi, Avrupa'nın Osmanlılardan kurtarıcısı ve Yunan İmparatorluğunun kurucusu rolünde çıkarıldı. Şüphesiz, Kırım'da II. Joseph ile buluşma ve Sivastopol filosunun resmigeçidini düzenlerken II. Ekaterina, Osmanlıları korkutmak ve kendi kuvvetlerinin savaş gücünü göstermek istiyordu.⁶⁴

Bu geziden kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş ilan etti. Savaş öncesi ve savaş devam ederken, Rus devlet adamları ve II. Ekaterina'nın yanı sıra Avusturyalılar da Rusların Osmanlı Devleti'ni yok etmeye yönelik bir planlarının olmadığı yönünde açıklamalarda bulundular. Rus devlet adamları Fransa'nın Petersburg elçisi Segur'a sadece savaş masraflarını Osmanlı'dan tanzim edebilecekleri uygun bir barış istediklerini söylüyordu. Rus devlet adamlarından Kont A. I. Ostermann "Osmanlı Devletini tamamen yok etmeyi hayal etmediklerini ve insanların, II. Ekaterina gibi makul bir Çariçe için böylesine vahim bir atıfta bulunmakta ısrarcı olmasının kendisini şaşırttığını belirtti." II. Ekaterina'nın kendisi de Segur'a, savaşın gidişatı el verdiğinde "Osmanlıları tamamen Avrupa'dan atmayı amaçlamadığını, sadece İmparatorla ve bizimle uyumlu bir

⁶² D. S. Margoliouth, "Turkish Diplomacy in the 18th Century", *The Muslim World*, Volume 7, Issue 1, January 1917, s. 43-44.

⁶³ Beydilli, s. 130.

⁶⁴ Markova, *agm*, s.72.

biçimde belirleyeceği küçük kazanımlar amaçladığını...” söyledi. Ancak tüm bu açıklamalara Segur ikna olmadı. Segur, Fransa Dışileri Bakanı Montmorin’e eğer Ruslar yeterince başarılı olursa kesinlikle tüm planlarını gerçekleştirmeye çalışacaklarını belirtti. Segur, Osmanlıların ayakta kalacağına da pek şans vermiyordu. Avusturyalılar da Rusya gibi Fransızları, Rusya’nın maksatlarının zararsız olduğuna ikna etmek için çok çaba serf ettiler. Kaunitz, Paris elçisi Mercy’ye bir çok defa “Rusya’nın niyeti Osmanlıyı şu an için devirmek değil..., mevcut savaşta hiçbir amaç Osmanlıları Avrupa’da yok etmeye yönelik değil...” diye yazdı. Kaunitz, 7 ve 8 Aralık’tahem Mercy’e hem de Cobenzl’e, Rusların büyük planlarını gerçekleştirmek için yeterince hazır olmadığını ve bunun askeri açıdan şu an mümkün olmadığını yazdı.⁶⁵ II. Joseph’de kardeşi Leopold’a savaşın başlamasından kısa bir süre önce yazdığı mektubunda “Bu lanetli ülkelerde her türlü açlık, veba ve salgın hastalıkların ortasında yapılmak zorunda olan bir savaş ve kazanacak çok az şey var!” diye yazdı.⁶⁶

İstanbul’un ele geçirilmesinin önündeki engeller kısa süre sonra muazzam bir biçimde çoğaldı. Planlanan Fransız işbirliği görüşü, Fransız devrimindeki gelişmelerle mümkün olmadı. 1788’lerin başında Avusturya Osmanlılara savaş ilan etti. Fakat Felemenk ülkelerindeki karışıklıklar, Fransa’daki kriz ve kısa süre sonra II. Joseph’in ölümü, Avusturya’yı tamamen Osmanlı siyaset sahnesinden uzaklaştırdı.⁶⁷ İngiltere’de Rusya karşıtı politika etkin olmaya başladı. 1788 ilkbaharında Rus donanmasının Akdeniz’e planlanan gidişini engellemek adına, Rusların İngiltere’den gemi kiralaması, gıda malzemesi alması, denizci ve tayfaları işe alması yasaklandı. İngiltere ve Prusya arasında 13 Haziran 1788’de Londra’da 15 Ağustosta ‘da Berlin’de yapılan görüşmeler sonrasında ittifak antlaşması yapıldı. Daha sonra bu ittifaka Felemenk’de katıldı. Yapılan ittifak antlaşması, bu ittifakın kendisine karşı yapıldığını düşünen ve bunda da çok yanılmayan II. Ekaterina’yı oldukça endişelendirdi. Yapılan ittifakla Prusya, Rusya ve Avusturya’ya karşı olası bir savaşta İngiltere’nin kara ve deniz gücünün desteğini alıyordu. İki devlet, savaşta arabuluculuk yapma konusunda anlaşmış, ittifaka İsveç’in de dahil edilmesini kararlaştırdı. Yapılan bu ittifakla uluslararası durum hızlı bir şekilde Rusya aleyhine değişti. II. Ekaterina’nın endişelerinin yersiz olmadığı çok yakında kendini gös-

⁶⁵ Ragsdale, *agm*, s. 109-110.

⁶⁶ Anderson, *age*, s. 32.

⁶⁷ Ragsdale, *agm*, s.111.

terdi.⁶⁸ İsveç Kralı III. Gustavus, 1788'in yaz aylarında II. Ekaterina'nın ağırlaşan yükünden istifade ederek, Rusya'ya savaş ilan etti. Kısa bir süre sonra Prusya, Lehistan'daki duruma müdahale ederek oradaki Rus karşıtı bir partiyi destekledi ve sonunda 1790'daki Lehistan Anayasası'nın oluşuma sebep olacak durum ortaya çıktı.⁶⁹ Prusya, Osmanlı Devleti ile yaptığı uzun görüşmeler sonrasında 31 Ocak 1790'da Rusya ve Avusturya'ya karşı savaş ilan edeceğine dair ittifak anlaşması imzaladı. İngiltere'de Rusya'ya karşı savaş açma konusunda parlamentoda tartışmalar başladı.⁷⁰ Yunan projesi konusunda 1787'deki fırsatlar artık yoktu.⁷¹

1787-1791 Rus-Osmanlı Savaşı Yaş Antlaşması ile son buldu. Bu barış antlaşması Rusya'nın Karadeniz'deki pozisyonunun sağlamlaştırılmasında önemli bir adım oldu. Fakat savaş Rusya'ya Grek Projesini gerçekleştirebilecek büyük bir başarıyla sonuçlanmadı.⁷²

Sonuç olarak her iki devlette kendi menfaatleri adına ittifaktan azami ölçüde yararlanmaya çalıştı. Rusya ile ittifak ve Grek Projesi Avusturya'ya beklediği faydaları getirmedi. Ruslarla ittifaktan sonra Avusturyalıların Osmanlı Devleti'nden istekleri arttı. Avusturyalılar, Ruslarla yaptıkları ittifaktan da cesaret alarak, Osmanlılarla ilişkilerinde daha uzlaşmaz davrandılar. Bunun farkında olan Osmanlı Devlet adamları genelde vakit kazanmaya, Avusturya'yı oyalamaya çalışmışsa da geri adım atarak, Rus-Avusturya ittifakından psikolojik olarak etkilendiğini ortaya koydu.⁷³ Bu anlamda Grek Projesinin ve Rusya ile yapılan ittifakın Avusturya için faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte 1787-1791 Savaşı sırasında Avusturya, Prusya veya Osmanlı aleyhinde güçlenmek şöyle dursun,

⁶⁸ A. S. Stanislavskaya, "Angliya i Rossiya v Godı Vtoroy Turetskoy Voynı (1787-1791), *Voprosı İstorii*, No:11, Moskva 1948, s. 29-32.

⁶⁹ Ragsdale, *agm*, s.111.

⁷⁰ Margoliouth, s. 51. İngiltere'deki tepkiyi engellemek adına Londra'da bulunan Rus Bakanı Vorontzov, amaçlarının Avrupa'daki dengeyi bozmak ve Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak olmadığını, sadece Çariçenin isteğinin Rusya sınırlarını Dniester'e kadar genişletmek ve Eflak-Boğdan'ı tek bir Hristiyan krallık altında birleştirmek olduğunu bildirdi. Allan Cunningham, *Anglo-Ottoman Encounters in the Age of Revolution*, London 1993, s. 15.

⁷¹ Ragsdale, *agm*, s.112.

⁷² Markova, *agm*, s. 74.

⁷³ Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan Fransa ve İsveç Devletleri de, Osmanlı Devleti'ne Avusturyalıların tüm isteklerinin rededilmemesi yönünde tavsiyelerde bulundular. Böylece Avusturyalıları Ruslardan uzaklaştırılabileceği düşünüldü. Cevdet, *age*, s. 378-382; 387-388.

tersine, pozisyonları daha da zayıfladı. Zira hem Bavaria'da, hem Felemenk'de ve hem de Osmanlı cephesinde yenilgi aldı. Kaunitz'in Doğu siyaseti iflasla bitti ve Avusturya diplomasisi II. Joseph'in 1790 baharında ölmesiyle tahta geçen II. Leopold ile pozisyonlarını değiştirmeye başladı.⁷⁴

Rusya için Avusturya ile ittifak ve Grek Projesinin, gerçek hedef olan Kırım'ın Rusya'ya katılımını kolaylaştırdığı için faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Kırım meselesinin şiddetlendiği sırada II. Ekaterina'nın reklamvari Yunan severliği meselenin Rusya için sorunsuz bir şekilde çözülmesine yardım etti. Grek Projesiyle II. Ekaterina, Aydınlanma Felsefesiyle Avrupa'da Antik Yunan'a duyulan sempatiden yararlandı. Ünlü Fransız düşünür Voltaire ile mektuplaştı. II. Ekaterina ile yazışmalarında Voltaire, onu İstanbul'da taç giymiş görmek istediğini defalarca ifade etti. Avrupa kamuoyunda II. Ekaterina'ya karşı bir sempati oluştu.⁷⁵

Rus tarihçi Markova ortaya koyduğu bazı delillerle II. Ekaterina'nın Grek Projesini, siyasi bir oyun olduğunu ifade eder. Öncelikli olarak Grek Projesiyle Slavların önemli bir kısmının Avusturya hâkimiyeti altına bırakılmasının Rusya'nın Slavları bir araya getirme politikasıyla çeliştiğini ortaya koyar ki bunda son derece haklıdır. Bu meselede II. Ekaterina her zaman kendisini saydığı gibi I. Petro'nun siyasetinin devam ettiricisi değildi, tersine, I. Petro'nun Slav siyasetinden keskin bir şekilde kopuyordu.⁷⁶ Ama bu kopuşun Kırım'ın ilhakını kolaylaştırmak için gerekli olduğunu ifade edelim. Bu dönemde II. Ekaterina, Slav birliğine dayalı bir fikir ortaya koysaydı bunun Avrupa'da taraftar bulması mümkün değildi. Hatta bu fikrin gerçekleşmemesi adına harekete geçecek birçok da devlet vardı. Bunlarında başında aynı bölgede genişleme politikası izleyen ve bünyesinde birçok Slav unsuru barındıran Avusturya olurdu. Bundan dolayı II. Ekaterina, bu dönemde Avrupa'da Antik Yunan'a duyulan sempatiden yararlanmak adına Grek Projesini ortaya koyması oldukça mantıklıydı. Böylece bu projenin gerçekleşmesine taraftar bulmada zorluk çekmedi. Avrupa kamuoyunu Grek Projesiyle meşgul ederek, Kırım'ı ilhak düşüncesini sakladı ve sonunda sorunsuz bir şekilde Kırım'ın Rus topraklarına katılımını sağladı.

Markova, II. Ekaterina döneminin önde gelen isimlerinden olan G. A. Potemkin'in ne anılarında ne arşivlerinde ne de II. Ekaterina ile yazış-

⁷⁴ Markova, *agm*, s. 75.

⁷⁵ *Agm*, s. 72.

⁷⁶ *Agm*, s. 75.

malarında Grek Projesinin oluşumuna katılımıyla ilgili hiç bir iz, hiç bir imanin bulunmadığını söyler. Bu gerçekten önemlidir. Eğer Grek Projesi devletin gerçek bir projesi olsaydı, mutlaka buna dair önemli bilgiler olması gerekirdi.⁷⁷Potemkin'in Çariçe üzerindeki etkisi, siyasi ve askeri nüfuzu göz önüne alındığında ve Dakya'nın başına geçmeye en önemli aday olmasından dolayı ikili arasındaki yazışmalarda bu konuya dair bilgilerin bulunması gerekirdi.

Yine başka bir delil olarak Markova, II. Ekaterina'nın İstanbul'u ele geçirme düşüncesi gerçek siyaset düşüncesi olsaydı ve Osmanlılara Avrupa'dan kovma planı yapıyor olsaydı, Osmanlılar Rusya'ya saldırdığında 1781 Rusya-Avusturya birlik antlaşmasıyla öngörölmüş 'ödülleri' ile ilgili gizli bir anlaşma yapılmış, hatta akdi meselesi de ortaya konmuş olurdu der. Gerçekten de 1787-1791 yılları arasında yapılan savaş sırasında ne böyle bir paylaşım ne de bu paylaşımın akti meselesi gündeme geldi. Markova, savaş öncesinde Rus ve Avusturyalı devlet adamlarının yapmış olduğu Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve İstanbul'u ele geçirmek gibi düşüncelerinin olmadığına dair yaptıkları açıklamaları doğru bulur. Ona göre yeni büyük çaplı topraklar elde etme hedefleri yoktur.⁷⁸ Kaldı ki yukarıda yapılan anlatımda görüldüğü üzere, Avrupalı Devletlerin buna müsaade etmeyeceği de ortadaydı.

Grek Projesi ile belirlenen fetihler programı devletin o tarihlerde gerçekleştiremeyeceği zorlukları içerisinde barındırıyordu. Böyle bir projeyi gerçekleştirmek çok fazla malzeme ve insan kaybına neden olurdu. Ülkenin iç durumu böyle bir programın yerine getirilmesini sağlayacak durumda değildi. Rusya'nın maliyesi oldukça kötü durumdaydı. Rusya'nın güneyinin bayındırlık işleri olağanüstü masrafları gerektiriyordu. Köylülerin isyanlarının sarsıntıları hala ortadan kalkmamıştı. Ayrıca, Rusya böyle geniş bir fetih programının, çıkarlarına uyduğu ne büyük işletmeciler sermayesine ne de burjuvazi sınıfına sahipti. Grek Projesi'nin çapında yayılma fikri ülkenin güçlenmesine değil, tersine zayıflamasına neden olurdu.⁷⁹ Gerçekten de bu saptamalar oldukça yerindedir. Bu saptamalar sonucunda şunu tekrar etmek gerekir ki Grek Projesi Rusya'nın dış politikasının gerçek bir projesi olarak yoktu. Siyasi nedenlerle Kırım'ın ilhakını kolaylaştırmak ve bunu gizlemek için ortaya konulmuştur. Rumen tarihçi A.

⁷⁷ *Agm*, s. 75-76.

⁷⁸ *Agm*, s. 77.

⁷⁹ *Agm*, s. 77.

Otetea da yapmış olduğu bir değerlendirmeye Markova ile aynı görüşte olduğunu ortaya koymuştur. Otetea, Rus Hükümeti “Grek Projesi” hayali altında özenle kamufle ettiği fikrinin gerçekleştirilmesi için faaliyete geçtiğini, 8 Nisan günü bir manifesto ile Kırım’ın Rusya’ya geçtiği haberini Avrupa’ya verdiğini yazmıştır.⁸⁰

Grek Projesi ile ilgili önemli bir çalışma yapan, Edgar Hösch’de bu konuda yapılan çalışmaları değerlendirerek şunları yazmıştır. “Yakın çağdaşları, Grek Projesini hayal-perest bularak, bunların Çariçenin hayal gücünden türemiş olduğu yönünde kuşkulu görüşlerini dile getirdiler. Aynı şekilde daha sonraki araştırmacıların da çoğunluğu Çariçenin hayalleriyle şekillenen projenin o zamanın gerçekçi olanaklarından uzak olmasından dolayı ciddi olarak hayata geçirme teşebbüsüne inanmamışlardır”.⁸¹

İsabel de Madariaga’nın da ifade ettiği gibi Grek projesinin iyice düşünülmüş bir siyasi planı temsil ettiğini söylemek abartı olurdu.⁸² İ. S. Dostyan’ın ifadesiyle Grek projesiyle Balkanlardaki her milletin birbirinden olan farklılıkları, siyasi görüş ve beklentileri göz önünde bulundurulmamıştı.⁸³ Akdes Nimet Kurat’a göre de Grek Projesi hiçbir ciddi esasa dayanmıyordu ve kurulacak olan Grek Devleti’nde Rumlar azınlıkta kalacaktı. Ayrıca başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupalı devletlerin Rusların boğazları ele geçirmesine müsaade etmeyeceklerinin de ortada olduğunu yazar.⁸⁴ Tüm bu saptamalarda Grek projesinin gerçekleşmesinin zorluğunu ortaya koyar. II. Ekaterina’nın tüm bunların farkında olmadığını düşünmek çok da doğru olmasa gerek. II. Ekaterina’nın Markova’nın saptamasıyla Kırım’ın ilhakını kolaylaştırmak adına böyle bir projeyi ortaya koyması muhtemeldir.

II. Ekaterina’nın Grek Projesinin gerçekçi olmadığını en önemli belirtilerinden bir diğeri de Kırım Hanlığına dair bir madde içermemesidir. Hem Dakya’nın hem de kurulması düşünülen Grek İmparatorluğu’nun yaşayabilmesi için eski gücünden uzak da olsa Kırım Tatarlarının tehlike-

⁸⁰ *Dokumente Privnd İstoria Romineci, Colectia Eudoxiu de Hurmuzaki, Rapoarte Consulare Ruse (1770-1796)*. DIN “Arhiva Politică Externa a Rusiei” Moscova. Sub Îngrijirea Acad. A. Otetea, Romania 1962, s. 27.

⁸¹ Hösch, s. 177.

⁸² Madariaga, s. 610.

⁸³ İ. S. Dostyan, “Znaçenie Kyučuk Kaynardjyskogo Dogovora 1774 Goda V Politike Rossii Na Balkanah”, *Vek Ekaterini II, Rossiya i Balkani*, Moskva 1998, s. 48.

⁸⁴ Kurat, s. 33.

sinin ortadan kaldırılması gerekiyordu. O yüzden öncelikli olarak II. Ekatere' nin, ön koşul olarak II. Joseph'e, Kırım Hanlığının ortadan kaldırılmasını ve arkada bir tehdit olarak bırakılmamasını teklif etmesi gerekirdi. Böyle bir teklifin olmaması, yazışmalarda Kırım'ın Rusya'ya katılımıyla ilgili hiçbir isteğin yer almaması da, Markova'nın ifade ettiği gibi Grek projesinin gerçekliğini tartışmaya iter.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hattı Hümayun, 18/799.
 BOA, Hattı Hümayun, 329-A.
 BOA, Hattı Hümayun, 10/330-A.
 BOA, Hattı Hümayun, 1066-D.
 BOA, ALİ EMİRİ, AEI. Abdulhamid 1689.
 Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, cilt: 2, Sadeleştiren Dünder Günday, Hazırlayan: Mümin Çevik, İstanbul 1972
 ANDERSON, Matthew Smith, Doğu Sorunu 1774-1923, *Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Çeviren: İdil Eser, İstanbul 2001.
 ANDERSON, M. S., "The Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-4", *Slavonic and East European Review*, Cilt 37, Sayı 88, Aralık 1958, s.14-41.
 BEYDİLLİ, Kemal, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Prusya Münasebetleri*, İstanbul 1985.
 BRİKNER, A. G., *İstoriya Ekaterini Vtoroy*, Moskva 2004.
Dokumente Privind İstoria Romineı, Colectia Eudoxiu de Hurmuzaki, Rapoarte Consulare Ruse (1770-1796), DIN "Arhiva Politica Externa a Rusiei" Moscova, Sub İngrijirea Acad. A. Otetea, Romania 1962.
 DOSTYAN, İ.S., "Znaçenie Kyuçuk Kaynardjiyskogo Dogovora 1774 Goda V Politike Rossii Na Balkanah", *Vek Ekaterini II, Rossiya i Balkanı*, Moskva 1998, s. 40-56.
 DRIAULT, Edouard, *Şark Meselesi*, Çeviren: Emine Erdoğan, Ankara 2010
 GROSUL, G. S., *Dumayskie Kayajestva v Politike Rossii 1774-1806*, Kişinev 1975.
 HÖSCH, Edgar, "Das Sogenannte "Griechische Projekt" Katharinas II. Ideologie und Wirklichkeit der Russischen Orientpolitik in der Zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. Neue Folge, Bd. 12, H. 2 (JULI 1964).
 KAMENSKİY, Aleksandr, *Rossiyskaya İmperiya V XVIII Veke: Traditsii i Modernizatsiya*, Moskva 1999.
 KÖSE, Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Ankara 2006.
 KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990.

- MADARIAGA, Isabel de, *Çariçe Katerina, Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.
- MADARIAGA, Isabelde, *Rossiya v Epohu Ekaterini Velikoy*, Moskva 2002.
- MARKOVA, O. P., *Rossiya, Zakavkaze i Mezhdunarodnye Otnosheniya v XVIII veke*, Moskva 1966.
- MARKOVA, O. P., “ O proiskhozdenii tak nazy va emogo grecheskogo preakta (80-gody XVIII v.), *İstoriya SSSR*, 1958, No:4, s.52-78.
- MARGOLIOUTH, D. S. “ Turkish Diplomacy in the 18th Century”, *The Muslim World*, Volume 7, Issue 1, January 1917.s.36-54.
- RAGSDALE, Hugh, “Evaluating the Traditions of Russian Aggression: Catherine II and the Greek Project”, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 66, No:1 (Jan., 1988)s. 91-117.
- ROİDER, Karl A., *Austria's Eastern Question 1700-1790*, New Jersey 1982.
- SARICAOĞLU, Fikret, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001.
- STANIŞLAVSKAYA, A. M., “Angliya i Rossiya v Godı Vtoroy Turetskoy Voynı (1787-1791), *Voprosı İstorii*, No:11, Moskva 1948.
- ŞİROKORAD, A. B. *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, Çeviren: Nergize Turçeva, İstanbul 2013.
- VİNOGRADOV, V. N., “Balkanskaya Politika Rossii”, *Slavyanskıe Narodı Yugo-Vostochnoy Yevropı i Rossiya v XVIII. v*. Moskva 2003, s. 57-115.
- YÜKSEL, Sinan, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 31, Sayı 52, Aralık 2012. s. , 171-190.
- YÜKSEL, Sinan, *Rusya'nın Karadeniz Devleti Olma Süreci ve Bu Süreçte Rus-Osmanlı İlişkileri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011.
- ZİNKEİSEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt 6. Çeviri: Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.